

Я. О. Тицька, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
факультету права та економіки,
Міжнародного гуманітарного університету

РЕГУЛЮВАННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У БАГАТОСТОРОННІХ ДОГОВОРАХ ЩОДО АРКТИКИ ТА АНТАРКТИКИ

У вимірі наукової статті автором висвітлене актуальні питання аспекти універсальних міжнародно-правових механізмів стосовно проведення наукових досліджень, які відображені в угодах стосовно правового режиму статусу, людської діяльності та охорони довкілля просторів Арктики та Антарктики. В рамках проведеного дослідження окреслене відповідні наднаціональні правові механізми та аспекти їх практичного застосування.

Доведено, що стосовно процесів наукових досліджень у вимірі діяльності людства на просторах з міжнародним статусом, а саме в Арктиці та Антарктиці, сформувалася окрема універсальна нормативна регламентація. Констатоване, що окремі механізми стосовно наукових досліджень містять Договір про Антарктику 1959 року та Угода про розширення міжнародного наукового співробітництва в Арктиці 2017 року, яка стала доволі новаторським актом стосовно формату міжнародної наукової діяльності.

У статті підкреслене значення угод, ухвалених на розвиток Договору про Антарктику, таких як Конвенція про збереження антарктичних тюленів 1972 року Конвенція про збереження морських живих ресурсів Антарктики 1980 року, Конвенція про регулювання діяльності щодо антарктичних мінеральних ресурсів 1988 року та Протокол про охорону навколишнього середовища до Договору про Антарктику 1991 року. Як інший, але подібний приклад наведено норми Угоди про збереження білих ведмедів 1973 року.

Автором доведено, що у описаних договорах вагомою суперечністю вбачається потреба дотримання балансу наукового пошуку та практичної потреби людства у отриманні відповідних біологічних та мінеральних ресурсів. Так саме істотним викликом став, відповідно, баланс потреби у обміні та поширенні наукових даних та конфіденційності наукової інформації, що є пов'язаною з господарською та промисловою діяльністю.

Стаття констатує, що цей виклик відповідно перетинається з питанням юридичного розмежування власне науково-дослідної діяльності, як безперечно глобально корисної для людства та такої, що отримала підтримку міжнародного права, та прикладного формату досліджень, зокрема щодо пошуку та експлуатації відповідних природних ресурсів.

Ключові слова: Антарктида, Антарктика, Арктика, наукова діяльність, наукова етика, наукові дослідження.

Ya. O. Tytska. Regulation of Scientific Research in Multilateral Treaties on Arctic and Antarctic

In the scope of the scientific article, the author highlighted the topical issues of aspects of universal international legal mechanisms regarding the conduct of scientific research, which are reflected in the agreements regarding the legal regime of the status, human activity and environmental protection of the Arctic and Antarctic spaces. Within the framework of the conducted research, relevant supranational legal mechanisms and aspects of their practical application are outlined.

It has been proven that a separate universal normative regulation was formed regarding the processes of scientific research in the dimension of human activity in spaces with international status, namely in the Arctic and Antarctic. It is stated that separate mechanisms related to scientific research include the Antarctic Treaty, 1959 and the Agreement on Enhancing International Arctic Scientific Cooperation, 2017, which became a rather innovative act regarding the format of international scientific activity.

The article emphasizes the importance of the agreements adopted for the development of the Antarctic Treaty, such as the Convention for the Conservation of Antarctic Seals, 1972, the Convention for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources, 1980, the Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities, 1988 and the Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty, in 1991. As another, but similar example, the norms of the Agreement on the Conservation of Polar Bears, 1973 are researched.

The author has proven that the described treaties consider the need to maintain a balance between scientific research and the practical needs of humanity in obtaining relevant biological and mineral resources as a significant contradiction. Accordingly, the balance between the need for the exchange and dissemination of scientific data and the confidentiality of scientific information related to economic and industrial activity has become a significant challenge.

The article states that this challenge accordingly intersects with the issue of legal demarcation of actual scientific research activity, as undoubtedly globally useful for humanity and one that has received the support of international law, and the applied format of research, in particular, regarding the search and exploitation of relevant natural resources.

Key words: Antarctic, Antarctica, Arctic, scientific activity, scientific ethics, scientific research.

Постановка проблеми. Нагальні виклики та поточні процеси щодо розвитку міжнародно-правового співробітництва та інтенсифікації відповідної наднаціональної співпраці у вимірі наукових досліджень на глобальному й регіональному міжнародних рівнях досі, на жаль, не отримали відображення в системному, всебічному науковому пошуку у форматі системної доктрини міжнародного права, та, відповідно, у наявних вітчизняних та зарубіжних дослідницьких апробаціях. При цьому нинішній розвиток академічних свобод та міждержавної наукової співпраці, особливо у сучасних умовах глобалізації та посилення ролі штучного інтелекту формує цілком невіршені у доктрині та практиці міжнародного права нагальні виклики щодо потреби упорядкування наукової діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі українські автори констатували відповідну проблематику у своїх працях, серед іншого це Б.В. Бабін, О.О. Гріненко, К.В. Громовенко, А.О. Задорожній, С.В. Ківалов, проте комплексних монографічних досліджень відповідних проблемних аспектів ще не здійснювалося [1, с. 96]. Водночас наявні роботи стосовно правового режиму Арктики та Антарктики, зокрема й Г.О. Анцелевича, Ю.В. Артамонова, Г.А. Будзика, В.П. Рибачука, О.А. Щипцова, не досліджують вимір нормативної регламентації відповідними колективним міжнародними угодами саме аспектів наукового пошуку.

Мета статті. Саме тому у відповідному аналітичному форматі слід окреслити аспекти нормативного регулювання процесів, форм та механізмів наукових досліджень у вимірі міжнародних договорів стосовно правового режиму статусу, людської діяльності та охорони довкілля просторів Арктики та Антарктики, що є метою цієї статті. Для цього слід вирішити такі наукові завдання, як здійснення системного, структурного та порівняльного аналізу відповідних колективних документів як вагомої складової модерної системи міжнародного права, визначення процесів та перспектив розвитку відповідних правових моделей.

Виклад основного матеріалу. В першу чергу слід звернути увагу на питання наукових досліджень у Антарктиці відповідно до Договору 1959 року [2]. У преамбулі цієї універсальної угоди деклароване визнання істотного внеску в наукові знання завдяки міжнародному співробітництву у наукових дослідженнях в Антарктиці та міститься переконання, «що встановлення міцного фундаменту для продовження та розвитку такого співробітництва на основі свободи наукових досліджень в Антарктиці, як воно здійснювалося протягом Міжнародного геофізичного року, відповідає інтересам науки та прогресу всього людства». Варто додати, що Договір про Антарктику дійсно був підписаний після проведення у 1958 році саме Міжнародного геофізичного року під егідою ООН.

Крім того, у статті 1 Договору про Антарктику констатується, що, попре використання відповідних просторів лише у мирних цілях та заборони «будь-яких заходів військового характеру, такі як створення військових баз та укріплень, проведення військових маневрів, а також випробування будь-яких видів зброї», «цей Договір не перешкоджає використанню військового персоналу або обладнання для наукових досліджень» [2].

У статті 2 Договору фіксується «свобода наукових досліджень в Антарктиці та співпраця з цією метою, як вони застосовувалися протягом Міжнародного геофізичного року», а у статті 3 держави погодилися на перелік напрямів «для сприяння міжнародному співробітництву в наукових дослідженнях в Антарктиці». До відповідних напрямів співпраці було віднесено: «обмін інформацією щодо планів наукових праць в Антарктиці для того, щоб забезпечити максимальну економію коштів та ефективність робіт»; обмін науковим персоналом в Антарктиці між експедиціями та станціями; обмін даними та результатами наукових спостережень в Антарктиці та вільний доступ до них.

Крім того, Договір 1959 року констатував, що для практичного виконання такої співпраці «всіляко заохочується встановлення відносин ділового співробітництва з тими спеціалізованими установами ООН та іншими міжнародними організаціями, для яких Антарктика становить інтерес у науковому чи технічному відношенні». При цьому у частині 2 ст 4 Договору міститься окреме застереження, відповідно до якого наукова діяльність у Антарктиці протягом дії цього Договору «не утворюють основи для заяви, підтримки або заперечення будь-якої претензії на територіальний суверенітет в Антарктиці та не створюють жодних прав суверенітету в Антарктиці» [2]. При цьому такі приписи щодо наукової співпраці та її застереження щодо них відповідно до Договору «застосовуються до району на південь від 60 паралелі південної широти», але не стосовно «відкритого моря, в межах цього району», для якого тепер режим наукової діяльності окреслене насамперед Конвенцією 1982 року [3].

У цьому вимірі варто вказати й на Угоду про розширення міжнародного наукового співробітництва в Арктиці 2017 року, підписану під егідою Арктичної ради [4]. Цей договір у ст. 2 навіть дає визначення науковій діяльності як «зусиллям щодо покращення розуміння Арктики за допомогою наукових досліджень, моніторингу та оцінки».

Така діяльність, додає Угода 2017 року, може мати перелік форм, що не є вичерпним, а саме: планування та реалізацію науково-дослідних проєктів та програм, експедицій, спостережень, ініціатив з моніторингу, зйомок, моделювання та оцінок; підготовку персоналу; планування, організацію та проведення наукових семінарів, симпозіумів, конференцій, практикумів та зустрічей; збір, обробку, аналіз та обмін науковими даними, ідеями, результатами, методами, досвідом, а також традиційними та місцевими знаннями; розробку

методологій та протоколів відбору проб; підготовку публікацій; розвиток, реалізацію та використання логістичної підтримки науково-дослідної діяльності та дослідницької інфраструктури.

Крім того, Угода 2017 року регламентує аспекти інтелектуальної власності на результати відповідного наукового пошуку; аспекти в'їзду та виїзду осіб та ввезення й вивозу «платформ, матеріалів, зразків, даних та обладнання», та й «доступу до національної цивільної дослідницької інфраструктури та на об'єкти, а також до логістичних послуг, таких як транспортування та зберігання обладнання та матеріалу з метою проведення наукової діяльності у встановлених географічних районах».

Водночас у ст. 6 цієї Угоди міститься застереження про те, що доступ учасників до наземних, прибережних, атмосферних та морських просторів відбувається «відповідно до міжнародного права» включно з Конвенцією ООН з морського права 1982 року. При цьому Угода 2017 року визначає її «учасників» як «науково-технічні підрозділи та відомства, дослідницькі центри, університети та коледжі, а також підрядники, грантоодержувачі та інші партнери сторін, які діють спільно з будь-якою стороною або сторонами або від їхнього імені, задіяні у науковій діяльності в рамках цієї Угоди».

У ст. 7 цього договору окремо вказане, що арктичні держави мають «надавати підтримку повному та відкритому доступу до наукових метаданих» та «заохочувати відкритий доступ до наукових даних та результатів обробки даних, а також до опублікованих результатів з мінімальними термінами очікування, переважно онлайн та безкоштовно, або за ціною, що не перевищує витрати на копіювання та доставку».

Крім того, варто вказати й на приписи ст. 8 цієї Угоди, відповідно до якої арктичні держави повинні сприяти «розширенню можливостей для включення студентів, які здобувають освіту різного рівня, та молодих вчених у наукову діяльність, що здійснюється в рамках цієї Угоди, з метою підготовки майбутніх поколінь дослідників та підвищення потенціалу дослідників та їх компетенції щодо знань про Арктику» [4].

Крім того варто дослідити спеціалізовані колективні угоди, ухвалені на розвиток Договору про Антарктику. Серед цих договорів варто навести приклад Конвенції про збереження антарктичних тюленів 1972 року [5]; відповідна угода «визнає, що з метою розширення наукових знань і ведення промислу на раціональній основі слід докладати всіх зусиль до заохочення біологічних та інших досліджень популяції тюленів Антарктики та отримання інформації за допомогою таких досліджень і на підставі статистичних даних»

Конвенція 1972 року надає відповідну компетенцію у сфері координації наукових досліджень Науковому комітету із дослідження Антарктики Міжнародної ради наукових спілок задля «сприяння цілям захисту, наукового вивчення та раціонального використання тюленів Антарктики, а також збереження задовільної рівноваги екологічної системи» [5].

Очевидно, що саме успішність започаткованих цієї конвенцією механізмів сприяла формуванню наступної та ширшої за предметом Конвенції про збереження морських живих ресурсів Антарктики 1980 року, що у преамбулі констатувала потребу «розширення знань про морську екосистему Антарктики і її компонентів, для того, щоб мати можливість приймати рішення щодо промислу на основі правильної наукової інформації», та й потребу формування належного механізму для «координації щодо того, що стосується заходів і наукових досліджень, необхідних для забезпечення збереження морських живих організмів Антарктики» [6].

При цьому Конвенція 1980 року розширила географічну сферу відповідної співпраці, оскільки, на відміну від власне Договору про Антарктику, вона поширюється на усі антарктичні морські живі ресурси району. Конвенція наголосила на потребі утворення морських «підрайонів для цілей наукового вивчення або збереження, включаючи особливі зони охорони і наукового вивчення», та на необхідності формування «заходів по збереженню на основі найкращої наявної наукової інформації».

Примітно, що ця Конвенція 1980 року, крім доволі стандартного механізму створення спеціальної міждержавної Комісії, формує ще окремий Науковий комітет по збереженню морських живих ресурсів Антарктики, який є консультативним органом Комісії. Конвенція закріплює, що Комісія має аналізувати доповіді Наукового комітету та при виконанні своїх функцій «повністю враховувати рекомендації і думку Наукового комітету» [6].

Додамо, що Науковий комітет фактично став розширеним форматом роботи самої Комісії, оскільки усі члени Комісії є членами Наукового комітету та при цьому призначають до комітету по «представнику, що має належну наукову кваліфікацію, якого можуть супроводжувати експерти і радники». Також Науковий комітет може залучати для консультацій, коли це буде необхідно, інших вчених і експертів на ad hoc основі та має проводити свої засідання в місці перебування Комісії.

У ст. 15 Конвенції 1980 року закріплене, що Науковий комітет є центром для консультацій і співробітництва в галузі збору і вивчення інформації про антарктичні морські живі ресурси, і обміну такою інформацією; він має заохочувати та сприяти співробітництву «в галузі наукових досліджень з метою розширення знань про морські живі ресурси морської екосистеми Антарктики». Цей орган повинен «враховувати роботу інших відповідних технічних і наукових організацій, а також наукову діяльність, що проводиться в рамках Договору про Антарктику» [6].

Більш того, сама Конвенція встановлює напрями роботи Наукового комітету, а саме щодо встановлення критеріїв і методів винесення рішень щодо заходів по збереженню; періодичної оцінки стану і тенденцій

популяції морських живих ресурсів Антарктики; аналізу даних про прямі і непрямі наслідки промислу для популяції цих ресурсів; направляє Комісії відповідні оцінки, аналізи, доповіді і рекомендації та розробляє пропозиції про проведення профільних міжнародних і національних програм досліджень.

Відповідно до ст. 15 Конвенції 1980 року правила процедури Наукового комітету мають «включати процедуру представлення доповідей меншості» тобто забезпечувати можливість представлення альтернативної позиції та, крім того, комітет «може засновувати, за згодою Комісії, такі допоміжні органи, які необхідні для виконання його функцій» [6].

Цей Науковий комітет має також співробітничати з ФАО та з Науковим комітетом з антарктичних досліджень й Науковим комітетом з океанічних досліджень; представники профільних міжнародних організацій мають право направляти власних спостерігачів в структури, передбачені Конвенцією 1980 року. Роль Наукового комітету має й прикладний, контролюючий характер, оскільки, відповідно до ст. 24 Конвенції 1980 року, її учасники створюють «систему спостереження й інспекції», зокрема й на борту суден, що ведуть наукові дослідження або промисел морських живих ресурсів у антарктичному районі [6].

Наступним договором у відповідному контексті стала Конвенція про регулювання діяльності щодо антарктичних мінеральних ресурсів 1988 року [7]. Цей договір відзначає унікальну екологічну, наукову цінність Антарктиди та приписує, щоб «діяльність з мінеральних ресурсів Антарктики, якщо вона має місце, була сумісна з науковими дослідженнями в Антарктиці»; при цьому Конвенція 1988 року окремо наголошує, що «діяльність щодо мінеральних ресурсів Антарктики» «не включає науково-дослідницьку діяльність у значенні ст. 3 Договору про Антарктику».

Примітно, що, попре відповідне застереження, така діяльність може передбачати «геологічні, геохімічні та геофізичні дослідження та польові спостереження, використання методів дистанційного зондування», але формально це не визначається, як наукові дослідження та не має відповідних гарантій свободи здійснення.

Крім того, Конвенція 1988 року прямо забороняє діяльність з використання мінеральних ресурсів Антарктики в будь-якому районі, який з наукових чи інших причин визначено як охоронюваною територією відповідним Науково-технічним та екологічним консультативним комітетом, якій діє відповідно до цієї Конвенції. Та й у районах Антарктики, де діяльність з мінеральних ресурсів дозволена, вона має відбуватися таким чином, щоб «поважати... наукові дослідження в Антарктиці та співробітництво в них» [7].

Крім вказаного комітету, Конвенція 1988 року передбачає діяльність Комісії з мінеральних ресурсів Антарктики, яка має активно брати участь у «суттєвих наукових, технічних або екологічних дослідженнях» відповідно до цього договору. Для цього Комісія має сприяти збору та обміну науковою, інформацією та дослідницькими проектами, «необхідними для прогнозування, виявлення та оцінки можливого впливу на навколишнє середовище діяльності з мінеральних ресурсів Антарктики, включаючи моніторинг ключових екологічних параметрів і компонентів екосистеми».

Конвенція 1988 року містить окремі вимоги до складу згаданого консультативного комітету, приписуючи, щоб кожна держава договору була у ньому представлена «одним представником з відповідною науковою, технічною чи екологічною компетентністю, якого можуть супроводжувати допоміжні представники, а також експерти та радники» [7].

Комітет має забезпечувати «форум для консультацій і співпраці щодо збору, обміну та оцінки інформації, пов'язаної з науковими, технічними та екологічними аспектами діяльності з мінеральних ресурсів Антарктики». Крім того, цей комітет може, для підготовки рекомендацій, запитувати інформацію та поради від інших вчених і експертів або наукових організацій, якщо це може знадобитися на спеціальній основі. Додатково Конвенція 1988 року передбачає формування окремих регуляторних комітетів щодо наукової, технічної та екологічної діяльності

Додатково у ст. 34 Конвенції 1988 року приписується, щоб договірна комісія також співпрацювала з Міжнародним союзом охорони природи та природних ресурсів, «та з іншими відповідними міжнародними організаціями, включаючи неурядові організації, які мають науковий, технічний або екологічний інтерес до Антарктики». Комісія має сприяти науковим дослідженням, «особливо тим, що стосуються навколишнього середовища Антарктики й антарктичних ресурсів», «визначаючи розподіл надходжень, які їй нараховуються, які є надлишковими до вимог для фінансування бюджету» [7].

Додатково варто навести приписи Протоколу про охорону навколишнього середовища до Договору про Антарктику (Мадридського протоколу) 1991 року, якій у преамбулі концентрує увагу на «найважливіших в Антарктиці унікальних можливостях для проведення наукового моніторингу та досліджень процесів, що мають як глобальне, так і регіональне значення» [8].

Цей Протокол у статті 2 визначає Антарктику як «природний заповідник, призначений для миру і науки». Крім того цей Протокол у ст. 3 констатує значимість Антарктики як району проведення наукових досліджень, які «повинні бути одним із основних факторів, що беруться до уваги при плануванні і здійсненні будь-якої діяльності» в цьому географічному районі.

Відповідно до Протоколу будь-яка діяльність в Антарктиці повинна плануватися і здійснюватися «таким чином, щоб надавати пріоритетне значення науковій діяльності», та така діяльність, включно

з передбаченою науково-дослідними програмами, має «змінюватися, призупинятися або припинятися, якщо вона впливає або створює погрозу впливу на навколишнє середовище Антарктики або на екосистеми, що залежать чи пов'язані з нею».

Також Протокол заснував Комітет з охорони навколишнього середовища, який має консультиватися з Науковим комітетом щодо антарктичних досліджень, Науковим комітетом щодо зберігання морських живих ресурсів Антарктики і з «іншими відповідними науковими, природоохоронними і технічними організаціями», та запрошувати для участі як спостерігачів на свої засідання голів обох вказаних Наукових комітетів [8].

Як інший подібний до досліджених антарктичних угод приклад варто навести Угоду про збереження білих ведмедів від 15 листопада 1973 року, відповідно до ст. 2 якої держави мають керувати популяціями білих ведмедів відповідно до надійних практик збереження, заснованих на найкращих наявних наукових даних. Водночас у ст. 3 цієї Угоди країнам дозволяється вилов білих ведмедів, якщо він здійснюється «для добросовісних наукових цілей». Водночас стаття 7 цього договору приписує проводити національні дослідницькі програми щодо білих ведмедів, зокрема дослідження, пов'язані зі збереженням та управлінням цим видом, та координувати на міжнародному рівні ці дослідження й обмінюватися «інформацією щодо програм досліджень і управління, результатами досліджень і даними про виловлених ведмедів» [9].

Висновки. Таким чином, слід прийти до висновку, що стосовно процесів наукових досліджень у вимірі діяльності людства на просторах з міжнародним статусом, а саме в Арктиці та Антарктиці, сформувалася окрема універсальна нормативна регламентація. При цьому окремі механізми стосовно наукових досліджень містять Договір про Антарктику 1959 року та Угода про розширення міжнародного наукового співробітництва в Арктиці 2017 року, яка стала доволі новаторським актом стосовно формату міжнародної наукової діяльності.

Крім того відповідне значення для формування універсальних правових механізмів щодо наукового пошуку мають угоди, ухвалені на розвиток Договору про Антарктику, такі як Конвенція про збереження антарктичних тюленів 1972 року Конвенція про збереження морських живих ресурсів Антарктики 1980 року, Конвенція про регулювання діяльності щодо антарктичних мінеральних ресурсів 1988 року та Протокол про охорону навколишнього середовища до Договору про Антарктику 1991 року. Як інший, але подібний приклад, вартими уваги є норми Угоди про збереження білих ведмедів 1973 року.

У описаних договорах вагомою суперечністю вбачається потреба дотримання балансу наукового пошуку та практичної потреби людства у отриманні відповідних біологічних та мінеральних ресурсів. Так саме істотним викликом став, відповідно, баланс потреби у обміні та поширенні наукових даних та конфіденційності наукової інформації, що є пов'язаною з господарською та промисловою діяльністю.

Цей виклик відповідно перетинається з питанням юридичного розмежування власне науково-дослідної діяльності, як безперечно глобально корисної для людства та такої, що отримала підтримку міжнародного права, та прикладного формату досліджень, зокрема щодо пошуку та експлуатації відповідних природних ресурсів. Крім того варто приділяти окрему увагу посиленню активності України у вимірі описаних угод та водночас системній протидії провокаціям держави агресора, що, безперечно, будуть й надалі виникати в форматі зловживання рф описаними конвенційними механізмами. Відповідна ситуація вимагає на поглиблення подальшого наукового пошуку в цьому напрямі.

Список використаних джерел:

1. Громовенко К.В., Тицька Я.О. Методологічні основи дослідження міжнародно-правової регламентації наукових досліджень. *Правова позиція*. 2021. 2 (31). С. 96-100.
2. The Antarctic Treaty, 1 December 1959. URL: https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_2_at_antarctic_treaty_e.pdf
3. United Nations Convention on the Law of the Sea. Montego Bay, 10 December 1982; UN. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
4. Agreement on Enhancing International Arctic Scientific Cooperation, signed at the Fairbanks Ministerial meeting, 11 May, 2017. URL: <https://oaarchive.arctic-council.org/items/9d1ecc0c-e82a-43b5-9a2f-28225bf183b9>
5. Convention for the Conservation of Antarctic Seals, signed in London on February 11, 1972. URL: https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_13_ccas_ccas_e.pdf
6. Convention for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources, 20 May 1980. URL: <https://www.ccamlr.org/en/organisation/camlr-convention-text>
7. Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities, concluded at Wellington on 2 June 1988. URL: https://www.ats.aq/documents/recatt/Att311_e.pdf
8. Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty signed in Madrid on October 4, 1991. URL: <https://www.ats.aq/e/protocol.html>
9. Agreement on the Conservation of Polar Bears, Oslo, 15 November 1973. URL: <http://library.arcticportal.org/1867/1/Agreement-on-the-Conservation-of-Polar-Bears.pdf>